

Türk Yurdu Dergisi, sayı: 287, cilt: 31, yıl: 2011 (s. 225-229)

Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze)

Ümit Özgür DEMİRCİ*

Türklerden kalan ilk yazılı eser 7. yüzyılın sonlarında dikildiği sanılan Çory yazıtıdır, 6 satırlık küçük bir yazıt olan bu yazıtta, bir Köktürk erinin İteriş Kağan'a katılması anlatılmaktadır. (Sertkaya 1995: 318) Bunu bir kısmı Eski Kırgızlar bir kısmı da Köktürklerden kaldığı sanılan Yenisey yazıtları ile II. Köktürklerden kalan Orhon yazıtları izlemektedir. Ancak 1969 yılında Issık Kөл civarında bulunan ve 1970 yılında yapılan kazılarla ortaya çıkartılan Esik Kurganı, Türk yazı dilini daha da gerilere götürmektedir. Esik Kurgan'ından çıkartılan 4000'e yakın parça içerisinde bulunan gümüş çanak en önemlisidir. Bu çanak üzerinde 26 harflik bir ibare bulunmaktadır. Bu yazı aynı zamanda Köktürk yazısının da ilkel şekli olarak kabul edilmektedir. (User 2006: 28-29) 7. yüzyıldan günümüze kadar Türkler geniş coğrafyalara yayılmışlar, bu geniş coğrafyalarda Köktürk, Mani, Soğd, Uygur, Brahmi, Tibet, Ermeni, Süryani, Arap, Latin ve Kiril gibi çeşitli alfabeler kullanmışlardır. Türkler 1300 yıllık edebiyat hayatları boyunca 13 farklı alfabe kullanmıştır. (Tekin 1997: 8)

Türklerin ilk kullandığı alfabe Orhon abidelerinde kullanılan Köktürk alfabesidir. Bu alfabenin kökeni hakkında çeşitli fikirler ileri sürülmekle beraber, bunun Arami kökenli olduğu ve Eski İranlı kavim olan Soğdlar aracılığıyla Türklere geçtiği görüşü daha fazla kabul görmektedir. (Tekin 1997: 22; Ercilasun 2009: 165) Türkler daha sonra Uygur alfabesini kullanmıştır. Bu yazı da Sami kökenli Soğd alfabesine dayanmaktadır. Hemen burada şunu da belirtelim ki tarih boyunca Türklerin alfabe değiştirmesinde iki faktör önemli rol oynamıştır. Bunlardan birincisi din faktörü diğeri de siyasi faktörlerdir. Uygur alfabesi Türklerin Arap alfabesinden sonra en fazla kullandıkları ikinci alfabedir. Çünkü Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra da uzun bir müddet Uygur alfabesiyle yazdılar. Hatta Çağatay sahasında pek çok eser ve Osmanlı sahasında Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar Osmanlı sarayında Uygur alfabesiyle çeşitli eserler yazılmıştır. (Tekin 1997: 41)

Türkler Uygur alfabesinden sonra Arap alfabesini kullanmışlardır. Türklerin Arap alfabesine geçmesindeki neden din değişikliğidir. Bu alfabe çok geniş bir coğrafyada uzun müddet kullanılmıştır. Ancak zamanla Türk dünyasında önemli fikir adamları Arap alfabesinin Türkçenin fonetiğine uygun olmadığını belirterek, Arap alfabesini terk ediş ya da onu çeşitli şekillerde ıslah ederek kullanmak gibi çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir. Bu görüşleri kısaca şöyle özetleyebiliriz.

Bu mesele ilk olarak 1857 yılında Azerbaycan'ın meşhur ediplerinden Mirza Fetali Ahunzâde tarafından Arap harfleri ıslah edilerek Türkçenin imlâsına uydurulmalı görüşü ile ortaya atılmıştır. (Demirci 2001: 50) Böylece görüşlerini rapor haline getiren Ahunzâde, yeni imlâ ile 1863 yılında *Yusuf Şah* hikâyesini yazmıştır. (Uygur 1922: 11) Ayrıca *Maarif*

ve *Okutguçı* dergisinde S. UYGUR adlı edibin yazdığı makaleden öğrendiğimize göre, bu konuda destek bulmak amacıyla önce İstanbul'a, daha sonra da İran'a giden Ahunzâde beklediği ilgiyi bulamayınca bu işten elini eteğini çekmiştir. (Uygur 1922: 12; Demirci 2001: 50)

Bu doğrultuda çalışan bir başka kişi de Mirza Rıza Han adındaki kişidir. Bu şahıs 1879 yılında Türk, Fars ve Arap dillerini karşılaştırarak, Arap alfabesinin Türkçenin imlâsı için uygun olmadığını belirten rapor hazırlamıştır. (Uygur 1922: 12) Böylece bu konu Orta Asya'daki Türkler arasında hızla yayılmıştır. Ancak bu dönemde şunu da belirtmeliyim ki Orta Asya'daki Türkler arasında üç fikir öne çıkmıştır. Birincisi Arap harfleriyle devam etme fikri, diğeri Arap harflerini ıslah ederek Türkçenin imlâsına uydurma fikri, bir diğeri de Latin alfabesine geçiş fikridir. (Demirel 1999: 28)

Bu dönemde Osmanlı Devletinde de önce Genç Türkler daha sonra da Necip Asım gibi âlim ve sanatçıların bu doğrultuda çalıştıklarını bilmekteyiz. Ancak bu konu sadece kişisel bir olay olarak ele alınmış hem devlet politikası olmamış, hem de halka hitap etmediği için Osmanlı içinde pek fazla taraftar bulmamıştır. Osmanlılarda alfabe tartışmalarını yazımızın ilerleyen kısımlarında geniş bir şekilde ele alıp işleyeceğiz.

Yine 1900'lü yılların başlarında Tatarlar arasında da Latin alfabesine geçiş veya Arap alfabesini ıslah etme fikirleri konusunda pek çok rapor hazırlandı. Bu dönemde konu üzerinde çalışan önemli şahıslar arasında Orunburglu Zakir Remiyef, yine İdil gazetesinde yazılar yazan Sait Remiyef ve Hasan Ali isimli edipleri sayabiliriz. Ancak burada şunu da belirtelim ki 1917 Ekim ihtilalına kadar Tatarlar arasında en fazla kabul gören fikir Latin alfabesine geçiş fikridir. (Uygur 1922: 13) Ekim ihtilalından sonra Tatarlar arasında bu konu tekrar gündeme geldi ve 1920 yılında Kazan'da Tatar ve Başkurt âlimlerin katıldığı toplantıda, Alimcan İbrahim Efendi'nin sunduğu rapor doğrultusunda Latin harflerine geçiş kabul edildi. Bu toplantıda ayrıca bütün Orta Asya'daki Türkler arasında Latincilik hareketlerini tartışmak ve onları Latin alfabesine geçişe teşvik etmek gerekir, diye bir karar da çıkmıştır. (Uygur 1922: 13) Yine 1920 yılında Ufa ve Yektaorunburg'da yapılan Tatar, Başkurt ve Çuvaş âlimlerin katıldığı kurultayda Nimet Hekim Han tarafından Latin harflerine beynelmilel geçiş kararı alındı. 1924 yılında Tatarlar arasında Latincilik hareketlerinin arttığını görmekteyiz. Meskev, Kazan, Ufa ve Dek şehirlerinde arka arkaya toplanan kurultaylarda hep Latin alfabesine geçiş kararı çıkmıştır. (Uygur 1922: 13)

Türkler arasında Latin alfabesine geçen ilk Türk toplumu Yakutlar olmuştur. Ünlü pedagog S. A. Novgorod 1917'de 33 harften oluşan Latin alfabesini hazırlamıştır, Yakutlar 1917'den 1933'e kadar bu alfabeyi kullanmışlardır. (Şahin 2003: 42) Ancak diğer Türk topluluklarına çok uzak olan Yakutların Latin alfabesine geçişi diğer Türk halklarını pek fazla etkilememiştir.

Bu arada Özbeklerden de bahsetmek gerekir. Özbekler 18. yüzyıldan başlayarak harflerin ıslahı doğrultusunda pek çok kurultay yapmışlardır. Bu kurultaylara Arap alfabesini kullanmaya devam fikrini savunanlar, Arap alfabesini ıslah ederek kullanalım fikrini savunanlar ve Latin alfabesine geçme taraftarı olanlar katılmıştır. 1923 yılında yapılan Taşkent konferansında Türklerin beynelmilel Latin alfabesine geçmesi kararlaştırılmıştır. (Enlemof 1922: 6) Ancak bu fikrin benimsenmesine rağmen Özbekler 1923- 1930 yılları arasında Arap alfabesini ıslah ederek bugün ilim âleminde "*toti*" yazı denenen yazıyı kullanmışlardır.

Yine 20. yüzyılın başlarında Hakas, Yakut, Tatar, Başkurt, Kalmuk ve Allakaçanlar arasında da bu doğrultuda çeşitli kurultaylar yapılmıştır. (Enlemof 1922: 6)

Bu arada tüm Türk devletlerinin katılacağı bir kurultay hazırlama fikri bu sıralarda ortaya atılmıştır. Baldauf ve Menzel Rus Türkologlarının uzun süredir bir Türkoloji kurultayı tertip etmek istediklerini belirtmektedir. Rus Türkolog'u Samoyloviç 1913 yılında böyle bir kongre için girişimlere başlamış; ancak yeterli desteği bulamayınca bu konuyu ertelemek zorunda kalmıştır. Samoyloviç'in de aralarında bulunduğu Rus Türkologları 1922 yılında aradığı desteği bulmuşlardır. 1923 yılında Samoyloviç Bakü'ye geldiğinde en büyük destekçisi Ağamalıoğlu'nu bulur. (Demirel 1996: 29) Latin alfabesi konusunda çok istekli olan Türk grubun yanında Rusların da istekli olması ilk bakışta şaşırtıcıdır. Ayrıca Moskova'nın bu konuda tam destek vermesi de göz önünde bulundurulmalıdır. Rusların Türkleri Latin alfabesine geçirmedeki en önemli amacı, Kiril alfabesine geçişin daha kolay olmasıdır. Baldauf'a göre ise kongrede üç ayrı grup vardır. Birincisi Latin taraftarı Azeriler, ikincisi Latin taraftarı Ruslar, üçüncüsü de Sovyet merkezinin elemanları. (Demirel 1996: 28)

Şimdi burada hemen akla gelen acaba Azeri âlimler Rusya'nın sinsi planının aleti mi oldu sorusudur. Ancak hemen belirtelim ki Azeri âlimlerin o dönemde pek çoğu Pantürkist ve Panislamist oldukları için böyle bir sorunun cevabı tabii ki hayırdır. Daha doğrusu bizim yukarıda kısaca tarihçesini verdiğimiz, Türk dünyasında Latin harflerine geçiş tartışması bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Çünkü bu tartışma yaklaşık 70 yıllık bir tartışmadır. Türk âlimlerinin o dönemdeki genel görüşü medeni milletleri yakalamak için mutlaka Latin alfabesine geçişin gerekliliğidir. Bu hareket de tamamıyla vatansever bir harekettir. Zaten 1938 yılında Rusların çeşitli bahanelerle öldürdükleri aralarında Çobanzâde, Zeynalli, Halid Said gibi ediplerin hepsi 1. Türkoloji kongresinin toplanmasında önemli rol oynamışlardır. Ayrıca özellikle Çobanzâde ve Halid Said kongreye gelen temsilcilerle sık sık bir araya gelerek onları Latin alfabesine geçiş konusunda ikna etmeye çalışmışlardır. (Demirel 1996: 28)

Toplantının yapılmasına öncülük eden Ağamalıoğlu aynı zamanda toplantının da oturma başkanıdır. 3- 4 Ocak 1926 yılında toplanan bu hazırlık toplantısında 1. Bakü Türkoloji Kongresi'nin 25 Şubat 1926 yılında yapılmasını ve toplantıya katılacak kişiler ve toplantının içeriği belirlenmiştir. Ayrıca bu hazırlık toplantısında 1. Bakü Türkoloji Kongresi'nde Latin alfabesine geçiş fikrinin benimsenmesi de kararlaştırılmıştır. Böylelikle hazırlık toplantısında alınan kararlar doğrultusunda 1. Türkoloji Kongresi'ne katılan temsilciler, 25 Şubatta Bakü'de toplanmaya başlamışlardır. Toplantı 26 Şubat 1926 yılında Bakü İlim Sarayının salonunda başlamıştır. Bu arada bazı Orta Asya Türk devletlerinden gelen temsilcilerin çeşitli zorluklar nedeniyle birkaç gün geç de olsa katılımlarıyla her geçen gün temsilci sayısı artmıştır. (Demirel 1996: 29)

Bu sırada Türkiye'de de Atatürk'ün Bakü Kongresi'ni yakından takip ettiğini Menzel'in kurultayla ilgili yayınladığı makalelerden öğrenmekteyiz. Bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti'nden de temsilci olarak Fuat Köprülü ve Hüseyinzâde Ali Bey ile o dönemde İstanbul'da bulunan yabancı Türkologlardan Barthold da toplantıya katılmıştır. (Demirel 1996: 29)

Delegelerin sonradan iştiraki ile kurultayda 131 delege toplanmıştır. Ayrıca 1926 yılında Bakü'de yapılan 1. Türkoloji Kongresi'nin ünlü Rus Türkolog'u W. Radloff ve İsmail Gaspıralı şerefine yapılmasını öneren görüş de kabul edilerek, bu kongre bu iki şahıs şerefine yapılmıştır. Bu kurultayda başta alfabe sorunu olmak üzere terminoloji, etnografya, imlâ, Türk tarihi, dil akrabalıkları ve Türk dilleri konuları ile ilgili bildiriler sunulmuştur. Kurultayın sonunda ise tüm Türk halkları için ortak bir Latin alfabesine geçiş kabul edilmiş ve bu doğrultuda çalışmak üzere 26 kişilik bir komisyonun oluşturulması kararlaştırılmıştır. (Demirel 1996: 36)

Osmanlı İmparatorluğunda Alfabe Tartışmaları:

Tanzimat'ın ilanından sonra alfabe konusunda ilk çalışmayı Antepli Münif Mehmet Efendi yapmıştır. 1862'de Cemiyet-i İlmîye-i Osmaniyye'de yaptığı konuşmasında, Arap alfabesinin imlâsının değiştirilerek okuma yazma işinin kolaylaştırılması üzerinde durarak, Osmanlıca'yı başka ulusların dilleri ile karşılaştırmıştır. Yine Tanzimat dönemi şair ve yazarlarından Şinasi ve Ebuziyya Tefvik Arap harflerini ıslah ederek matbaada kullanmıştır. (Boyacıoğlu 2001: 19) Ayrıca Ebuziyya Tefvik, Arap harflerinin yerine Latin harflerine geçiş fikrini de yazdığı makalelerde sert biçimde eleştirerek bunun mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu düşüncesine gerekçe olarak da Kuran için başka, ilimler için başka harflerin kullanılmasının mümkün olamayacağını savunmuştur. (Paçacıoğlu 1990: 15) Yine harf ıslahıyla ilgili olarak 1911 yılında İstanbul'da İslah-ı Huruf komisyonu kurulmuştur. Ancak bu komisyonun da elle tutulur herhangi bir sonuç çıkaramadığı açıktır. Osmanlılarda harflerin ıslahı konusunda bir başka çalışmayı da Milaslı Doktor İsmail Hakkı Bey yapmıştır. Bu çalışmada Hakkı Bey Arapça konsonantların yanına kendisinin oluşturduğu vokalleri koymuştur. (Boyacıoğlu 2001: 19)

Meşrutiyet'in ilanından sonra Doktor Musullu Davut imzalı bir kitapçık o zamanki mebuslar meclisine sunulmuştur. Bu kitapçıkta Latin harflerine geçiş teklif edilmiştir. Hatta II. Abdülhamit'in de Arap harflerinin medeni işlerin halledilmesi için yetersizliğini belirttiği ve Latin harflerine geçişin gerekliliği üzerinde durduğunu Paçacıoğlu'nun bildirisinden öğrenmekteyiz. (Paçacıoğlu 1990: 16) Meşrutiyet'ten hemen sonra 1. Dünya Savaşı'ndan bir süre önce Enver Paşa özellikle orduda uygulanması için yeni bir imlâ geliştirmiştir. Genelde Enver Paşa imlâsı olarak bilinen bu imlâyaya göre tüm vokaller imlâda gösterilmektedir.

1916 yılında Necip Asım'ın bu konuda çalışmalar yaptığını ve harf ıslahı komisyonunda olduğunu görüyoruz. Ancak o da herhangi bir başarı elde edememiştir. (Boyacıoğlu 2001: 21) O dönemde orduda genç subay olan Atatürk bu tartışmaları yakından izlemiştir. Ayrıca Atatürk'ün Türkçeye yakından ilgilendiğini ve bu konuda oldukça önemli bilgilere vakıf olduğunu gerek Türk Dil Kurumu'nu kurması, gerekse yazdığı yazılar ve yaptığı konuşmalardan biliyoruz. Hatta Atatürk Filistin cephesinde genç bir subayken Osmanlı askerlerinin eline tutsak düşen Agop Dilâçar ile yaptığı konuşmalardan da anlamaktayız. Atatürk, Agop Dilâçar'ın elinde gördüğü *Türkische Grammatika* adlı kitap ile yakından ilgilenmiş, kitabı incelemiş ve bazı yerlerini de eleştirmiştir. (Türkay 1982: 45)

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan Türkiye İktisat Kongresi'nde İzmirli Nazmi ile arkadaşları Latin alfabesine geçilmesi konusunda bir önerge vermişlerdir. Ancak o zamanda Atatürk Latin alfabesine geçişin henüz erken olduğunu ve zamanının gelmediğini düşündüğü için bu önergeyi fazla dikkate almamıştır. Bütün bu tartışmalar arasında 1926 yılında Bakü 1. Türkoloji Kongresi toplanır. Atatürk'ün bu kongreyi yakından takip ettiğini ve kongreyi izlemek üzere Fuat Köprülü'yü gönderdiğini daha önce belirtmiştik. Bakü 1. Türkoloji Kongresi'nin en önemli kararı ise hiç şüphesiz tüm Türk devletlerini Latin harflerine geçirme kararını almasıdır. Hatta bunun uygulanması için 26 kişilik bir komisyonun da kurulması kararlaştırılmıştır. (Demirel 1996: 42)

Bakü Kongresi'nden sonra Türk devletleri Latin alfabesine geçmeye hazırlanırken bunu en erken Türkiye Cumhuriyeti yapmış ve 1 Kasım 1928'de Latin alfabesine geçerek uzun zamandır yapılan tartışmalara son noktayı koymuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin Latin alfabesine geçmesinin nedenleri; Arap alfabesinin Türkçenin fonetiğine uygun olmaması, matbuattaki zorluklar, Arap alfabesi ile okuma yazmanın zorluğu ve 1926 yılında 1. Bakü

Kongresi'nde alınan tüm Türkler için Latin alfabesine geçme kararıdır. Türk devletleri ile kültürel bağı koparmamak düşüncesinde olan Atatürk, bu sebeplerden dolayı Latin alfabesine geçmiştir. (Şimşir 2008: 96)

Türk Cumhuriyetlerinin Latin Alfabesine Geçişi:

1926 yılında 1. Bakü Kongresi'nde alınan karar doğrultusunda 26 kişilik merkez komite kurulmuştur. Bu komitenin amacı tüm Türk halkları için ortak bir alfabe belirlemektir. 1927 yılında Birleştirilmiş Yeni Türk Alfabesi (Yañalif) adıyla yeni bir alfabe hazırlandı. Daha sonra ise uygulamaya geçildi, Yañalif belli bir zamana yayılarak hayata geçirilecekti.(Şahin 2003: 43) Ayrıca burada 1917 Ekim ihtilalına değinmek istiyorum; çünkü Türk devletlerini Latin alfabesinden alıkoyan bu devrim, Türk yazı dili açısından da bir kırılma noktasıdır. Bugün Orta Asya'da yaşayan Türk devletleri için 1926 yılında 1. Bakü Kongresi sonrasında oluşturulan Merkez Komite, belki de çok önemli bir inkılâbı gerçekleştirecekti. Yazımızın başında da değindiğimiz gibi Rusya'nın temel hedefi Orta Asya'daki Türkleri Kiril alfabesine geçirmektir. Latin alfabesini Rusya'nın desteklemesi ve 1. Bakü Kongresi'nin toplanmasında Rusya'nın aktif bir rol oynamasının asıl amacı Latin alfabesini Kiril alfabesine geçişte bir basamak olarak görmeleridir. (Demirel 1999: 29)

Stalin'in iktidara gelmesinden sonra SSCB'de Kiril alfabesini hâkim kılma düşüncesi sonucunda, Türk Cumhuriyetleri 1939 yılından itibaren Kiril alfabesine geçirilmeye başlandı. Bütün bu planlı Rus politikalarının sonucunda Türkler 1939 yılından itibaren Kiril alfabesini kullanmışlardır. Ruslar her Türk Cumhuriyeti için ayrı bir Kiril alfabesi hazırlamıştır. Hazırlanan bu alfabelerde ortalama sekiz ile on harf değiştirilmiş, böylece özel bir çaba olmazsa Türk halkları birbirinin yazısını okuyamaz hale getirilmiştir. (Ercilasun 1993: XI)

1991 yılından itibaren SSCB'nin dağılmasından sonra tekrar bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri bağımsız bir devlet olmanın gereğini yerine getirerek, pek çok alanda inkılabı başlamışlardır. Bunlardan biri de Latin alfabesine geçiştir. Bu amaçla Marmara Üniversitesinde yapılan "*Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu*" ile Ankara'da 1992 yılında Türk Dil Kurultay'ında benzer kararlar alınmıştır. Böylece Türk Cumhuriyetleri için ortak bir alfabe önerilmiştir. Aralık 1991 yılında Azerbaycan Latin alfabesine geçiş kararı almıştır. 12 Nisan 1993'te Türkmenistan, 2 Eylül 1993'te Özbekistan Latin alfabesine geçişi kabul etmiştir. Daha sonra ise 1993 yılı içinde Gagavuz Özerk Cumhuriyeti ve Kırım Özerk Cumhuriyeti Latin alfabesine geçmeyi kabul etmiştir. Nihayet 1999 yılında Tataristan da Latin alfabesine geçmeyi kabul eder.(Şahin 2003: 44) Ancak daha sonra Rusya Federasyonunun 15 Kasım 2002'de aldığı "Tüm Rusya Federasyonu içerisindeki halkların Kiril alfabesine devam etmesi" konusundaki kanun sonucunda Latin alfabesine geçiş çalışmaları sonlandırılarak, Rusya Federasyonu içerisindeki halklar Kiril alfabesini kullanmaya devam etmişlerdir. (Şahin 2003: 44)

Diğer Türk Cumhuriyetlerinde Latin alfabesine geçiş aşamalı olarak başlamıştır. Kiril alfabesinin yanında Latin alfabesini de veren bu devletler yavaş yavaş Latin alfabesine geçmeye başladılar. Azerbaycan 2000 yılında Haydar Aliyev'in emriyle Latin alfabesine geçmiştir. Daha önce okullarda öğretilen Latin alfabesine aniden geçiş ilk zamanlarda sorunlu olmuştur. İnternet gibi araçların kullanımında sorunlar yaşanmış, hatta gazetelerin satışları düşmüş, yine bazı gazete ve televizyonlar yazı dilini Rusça olarak değiştirmiştir. Ancak bu sorunlar kısa zamanda aşılmış, bugün Azeriler Latin alfabesine tam olarak geçmişlerdir. (Şahin 2006: 236, 237, 238) Daha sonra Türkmenistan bunu başarmış ve bugün tam olarak Latin alfabesine geçmiştir. Özbekistan da Latin alfabesine geçişe kademeli olarak başlamıştır. Özbekistan'da 2005 yılında

eğitimde Latin alfabesine geçişin tam olarak yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. 1995 yılında Özbekistan'da Latin harfleriyle ilgili yapılan toplantıda, Özbek alfabesine alınan "ş için sh, ç için ch, gibi harflerin alınması eleştirilere neden olmuştur. (Kocaoğlu 1996: 1996: 677)

Türk Cumhuriyetlerinden Kazakistan ve Kırgızistan ise maalesef Latin alfabesine geçişi kabul etmemişlerdir. Bunda her iki devlet içindeki yoğun Rus nüfusun ve Rus politikasının etkisi büyüktür. Bu iki devlette pek çok bilimsel kurultaylarda Latin alfabesine geçiş kararı alınmasına rağmen dediğimiz gibi Rus nüfusu ve Rusçanın her iki devlette de ikinci resmi dil olması nedeniyle her iki devlet de Kiril alfabesine devam etmektedir. (Şahin 2002: 67)

Ayrıca burada bir konuya da işaret etmekte fayda görüyorum. Bugün genelde Türk halkları Latin ve Kiril alfabesini kullanırken, alfabesini hiç değiştirmeyerek Arap alfabesiyle günümüze kadar devam eden İran içindeki Azeriler, Doğu Türkistan'daki Uygurlar ve Kazaklar ile Irak'taki Türkmenler halen daha Arap alfabesini kullanmaktadır.

SONUÇ

Bu yazımızda Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra, Türkler tarafından geniş bir coğrafyada uzun yıllar kullanılan Arap alfabesinden Türkçenin fonetiğine daha uygun olan Latin alfabesine geçiş değerlendirilmiştir. Bu konuda şimdiye kadar pek çok kurultay yapılmış, birçok bilim adamı makaleler ve kitaplar yazmıştır; yazmaya da devam edecektir. Bizim bu çalışmamızda Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş fikrinin ilk ne zaman ve nerede başladığı, bu fikri destekleyenler ve buna karşı çıkanların fikirleri verilmeye çalışıldı. 1926 Bakü Kurultayında tüm Türklerin ortak bir alfabeye geçmesi kararlaştırılmışsa da daha sonraki Rus ihtilali tüm Türklerin yüz yıllık hayallerini sekteye uğratmıştır. 1990 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinin çoğu tekrar Latin alfabesine geçmeye başlamışlardır. Bu süreç halen daha devam etmektedir.

*Düzce Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi: email:

umitdemirci41@gmail.com

BOYACIOĞLU Ramazan, **Harf Devrimi ve Sağladığı Kolaylıklar**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 50, c. XVII, Temmuz, Adana 2001.

DEMİREL Ömer Faruk, **1. Türkoloji Kongresi ve Menzel**, 1926 Bakü Türkoloji Kongresinin 70. Yıl Dönümü Toplantısı, TDK, s. 27-65, Ankara 1999.

ENLAMOF, Rahim, **Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Tartışmaları Üzerine**, (Çev: Ümit Özgür DEMİRCİ) Maarif ve Okutguç Dergisi, S. 3, s. 6-8, Taşkent 1926.

ERCİLASUN Ahmet Bican, **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.

ERCİLASUN Ahmet Bican, **Örnekler Bugünkü Türk Alfabeleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

PAÇACIOĞLU Burhan, **Sivas Basınında Harf İnkılâbı**, s. 15, 16, Sivas 1990.

SERTKAYA Osman Fikri, **Göktürk Tarihinin Meseleleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995.

ŞAHİN Erdal, **Kazan Tatar Türklerinin Latin Alfabeti Mücadelesi**, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, S. 199, s. 42-45, İstanbul, Temmuz 2003.

ŞAHİN Erdal, **Türk Cumhuriyetlerinde Latin Alfabetine Geçiş Çalışmaları ve Sonuçları**, Sota Yayınları, s. 63-70, Hollanda 2002.

ŞİMŞİR Bilal, **Türk Yazı Devrimi**, TTK Yayınları, Ankara 1992.

TEKİN Talat, **Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı**, Simurg Yayınları, Ankara 1997.

TÜRKAY Kaya, **A. Dilâçar**, TDK, Ankara 1982.

USER Hatice Şirin, **Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.

UYGUR S, **Türk Dünyasında Arap Alfabetinin Islah Edilmesi ve Latin Alfabetine Geçiş Tartışmaları Üzerine**, (Çev: Ümit Özgür Demirci) Maarif ve Okutguç Dergisi, S. 2, s. 1-9, Taşkent 1922.